

CZU: 37.013

FONDUL TELEOLOGIC ȘI AXIOLOGIC AL DIDACTICII

Cristina LAȘCU, doctorandă,
Universitatea Pedagogică de Stat "I. Creangă", RM

Summary. *Cthe essential aspect of education/ teaching, expressing both the background /teleological content and the axiological one of it ,is the purpose. On a teleological basis, it expresses the ability to design education according to intentions or purposes committed at reference levels (education system, education system, education process, concrete training activity). On an axiological level, the aim expresses the capacity to value education through constant benchmarks based on the general content of the personality formation-development activity. Thus,depending on the teleological/axiological character,/ any purpose performs two general functions (design function and valorization function) andmbs intervene at the level of any training/education activity. Achievement differs according to the "actors of education" and their expression in a given pedagogical context.*

Keywords: *teleological character / axiological character, purpose/ objective / finality, design function / valuing function, didactic ideal.*

Conținutul/ fondul teleologic și axiologic al didacticii/ educației se manifestă în toate domeniile ei: de la principii la ideal, scopuri, obiective și de la ele la materii, metodologie și evaluare școlară. Caracterul teleologic ghidează proiectarea și realizarea activităților în conformitate cu anumite finalități/ scopuri, obiective, iar caracterul axiologic denotă resursele fundamentale care sunt necesare pentru realizarea concretă a instruirii/ educației în consens cu finalitățile proiectate.

Interdependența organică între fondul teleologic și cel axiologic al didacticii derivă chiar din așa-numitele *funcții* pe care aceasta le execută (primele două având, în special, un caracter teleologic, iar ultima – axiologic):

- *funcția explicativă* demonstrează interdependența componentelor procesului de învățământ; înregistrează fenomene didactice, investighează și integrează rezultatele obținute într-o viziune pedagogică; explică fenomene educative din școli;

- *funcția normativă* oferă norme, reguli, principii pentru predare, pentru activitatea profesorului; devansează practica școlară oferind soluții diverselor probleme pe care le presupune desfășurarea ca atare a procesului de învățământ; soluțiile preconizate sunt eficiente în măsura în care sunt rezultatul unor cercetări și reflecții științifice, având un caracter prescriptiv și urmărind perfecționarea continuă a procesului de învățământ;

- *funcția reflexivă* emite judecăți de valoare asupra principalelor componente ale procesului de învățământ prin raportarea rezultatelor acestuia la imperativele și cerințele actuale ale educației în ansamblul său; asigură criteriile de apreciere și preluare a inovațiilor pedagogice.

Totodată, îmbinarea firtească dintre caracterul teleologic și cel axiologic al instruirii/ educației se concentrează, în special, în conceptul de *finalitate* pedagogică, definită de S. Cristea

astfel: „Finalitățile constituie orientările valorice ale educației angajate la nivel de sistem și de proces ca expresie a dimensiunii subiective a activităților umane, fiind proiectate în sens formativ pe termen lung, mediu și scurt.” Conform finalităților sunt dezvoltate conținuturile care „concentrează valorile generale care reflectă necesitățile pedagogice, bio-psiho-socio-culturale, proprii oricărei personalități umane: Binele – Adevărul – Utilitatea – Frumosul – Sănătatea. Educația este realizată în orice context prin aceste valori de maximă generalitate, fiind proiectată special pentru atingerea acestor valori prin intermediul *finalităților* care asigură dimensiunea teleologică și axiologică a educației” [2, p. 56]. Altfel spus, „finalitățile pedagogice reprezintă orientările asumate la nivel de politică a educației în vederea realizării activității de formare-dezvoltare a personalității umane conform anumitor valori angajate în proiectarea sistemului și a procesului de învățământ” [6].

Elementele structurale ale sistemului de finalități care angajează și funcționalitatea teleologică, și pe cea axiologică a activității de formare-dezvoltare a personalității umane sunt:

- *idealul educațional* care reprezintă finalitatea de maximă generalitate a educației și exprimă orientările strategice ale unui sistem educativ într-o anumită etapă istorică a dezvoltării economice, sociale, științifice și culturale ale unei țări. Realizabil pe termen lung, idealul educațional sintetizează modelul de personalitate dezirabil social;

- *scopurile educaționale* care sunt finalități derivate din ideal și desemnează „aspirații” și „intenții” pe termen mediu;

- *obiectivele educaționale* sunt sarcini particulare, analitice, concrete ale procesului educațional, derivate din scopuri, posedând, la rândul lor, diferite grade de generalitate (de la obiectivele intermediare, profilate la nivel prospectiv, până la cele operaționale, maximal concrete, specifice secvențelor instructiv-educative).

Conceptele de *ideal* și *scop* au conotații asemănătoare, încât folosirea oricăruia dintre ele obiectivează aceleași semnificații esențiale privind proiecția personalității ca finalitate a acțiunii instructiv-educative. Totuși, I. Bontaș apreciază că *idealul educațional* privește proiecția relativ perfectă a personalității ca finalitate a acțiunii educative desăvârșite, iar *scopul educațional* privește proiecția relativ optimă a personalității ca finalitate a acțiunii educative concrete [1, p. 74]. În această ordine de idei, considerăm că pedagogia poate folosi conceptul de *ideal* în loc de *scop*, nefiind nicio greșeală să proiectezi personalitatea cât mai aproape de perfecțiune, ca apoi să găsești strategiile care să te apropie de o finalitate a educației ideale. De altfel, o astfel de proiectare a personalității este în concordanță cu o viziune optimistă asupra puterii educației. Idealul în general, idealul educativ/ didactic în special, reprezintă o forță dinamizatoare a progresului, a evoluției omului și a societății spre mai bine.

Idealul educativ/ didactic ocupă un loc central în teoria și acțiunea pedagogică. El presupune o concepție și anumite idei clare privind dimensiunile ce trebuie să le includă personalitatea în dezvoltarea sa ca finalitate a acțiunii instructiv-educative. Idealul conferă acțiunii didactice un caracter conștient, activ, dinamizator, creator și prospectiv privind formarea și dezvoltarea personalității, proiectând complexitatea, integralitatea și multilateralitatea dimensiunii ei, în sensul formării personalității sub raport intelectual, socio-moral, profesional, estetic, fizic etc. Fără ideal în general, fără idealul educativ în special, nici individul, nici societatea n-ar fi progresat. Lipsa de ideal ar fi însemnat stagnare, plafonare, rezultate minime, atât în dezvoltarea individului, cât și a societății.

La tânăra generație, idealul variază în raport cu vârsta, calitatea vieții, cu relațiile sociale și cu educația. La început, modelele altora (ale părinților, profesorilor, anumite personalități etc.) condiționează idealul vieții tinerilor. Treptat, alături de modelul celorlalți, tânăra generație își poate, în funcție tot de condițiile vieții și ale educației, să-și integreze elemente ale propriului ideal.

Exegeza pedagogică menționează trăsăturile generale ale idealului instructiv-educativ:

- a) Are un caracter obiectiv, adică este în concordanță cu dezvoltarea social economică, cu exigențele și tendințele dezvoltării contemporane a omenirii, într-o direcție profund democratică.
- b) Are un caracter subiectiv, psihologic, adică este în concordanță cu interesele, năzuințele, motivațiile și exigențele dezvoltării individului, ale personalității acestuia în condițiile contemporane.
- c) Are un caracter pedagogic, adică este în concordanță cu posibilitățile reale de care dispune teoria și acțiunea educațională în vederea realizării personalității umane, corespunzător cerințelor democratice ale societății.
- d) Are un caracter dinamic, adică își modifică modelul și semnificațiile în funcție de dezvoltare istorică și de evoluția ontogenetică de dezvoltare individuală a omului.
- e) Are caracter de relativă continuitate și permanență în dezvoltarea stadială secvențială, adică anumite acumulări obținute în evoluția sa se mențin pe o perioadă mai mare sau mai mică în funcție de condițiile obiective, subiective și pedagogice ale etapei istorice.

Îmbinarea conținutului teleologic și axiologic al idealului instructiv-educativ derivă, pe de o parte, din faptul că acesta apriori presupune anumite axe valorice, pe de altă parte, idealul nu se realizează dintr-o dată, ci în mod treptat, pe etape și corespunzător unor sarcini variate (deci, necesită o anumită proiectare). Or, idealul instructiv-educativ se realizează prin intermediul unor *obiective educaționale/ didactice*.

Obiectivele sunt proiectări anticipate, relativ restrânse ca extindere, ale idealului, sub formă de elemente sau sarcini educaționale/ didactice care, prin reuniunea și integrarea lor într-un ansamblu unitar, definesc sau conduc la realizarea idealului.

În literatura de specialitate obiectivele sunt clasificate atât sub raport stadial, cât și sub raport psihopedagogic. Astfel, sub *raport stadial*, obiectivele se grupează în:

- a) *obiective generale, fundamentale (finale)*, care reprezintă elementele și sarcinile îndepărtate ale actului educațional, așa cum sunt cele legate de formarea idealului unitar și unic al unei personalități complexe, integrale, cu deschidere spre inițiativă și creativitate;
- b) *obiective intermediare*, care reprezintă realizarea unor elemente și componente educaționale ale idealului educativ – însușirea culturii general și fundamentale – în școala generală și liceu, însușirea unor meserii în învățământul profesional și a unei culturi de specialitate în învățământul superior;
- c) *obiective secvențiale*, mai specializate, sub formă de laturi (dimensiuni, componente) ale educației, cum ar fi acelea ce concură la formarea unei personalități complexe, integrale și armonioase – educația intelectuală, tehnologică, profesională, morală, estetică și fizică etc.;

d) *obiective operaționale*, care se referă la realizarea unor sarcini educaționale specifice unor activități didactice curente, cum ar fi cele legate de predarea cursului, de activitatea de laborator etc., pentru fiecare temă de studiu separat (de exemplu, la predarea temelor: „percepția” la disciplina psihologie, „infrațiunea” la disciplina drept, „descrierea ca mod de expunere” la disciplina literatură etc.) Stabilirea obiectivelor operaționale orientează profesorul în a-și proiecta demersul didactic în selectarea conținutului și a strategiilor în activitatea instructiv-educativă pentru o anumită temă.

Iar, sub *raport psihopedagogic*, obiectivele se concretizează în prezentarea laturilor (componentelor) educației:

- a) *obiective cognitive* (de cunoaștere sau intelectuale) – dobândirea de cunoștințe, formarea de abilități și capacități intelectuale dintre care: gândirea logică, rațională etc.
- b) *obiective psihomotorii* (acționale și practice), de aplicare și creație – formarea de priceperi, deprinderi și obișnuințe.
- c) *obiective afective* care dezvoltă emoții și sentimente morale și criterii de valorizare (acceptare și obținere) – formarea conștiinței etice și formarea conduitei etice.
- d) *obiective voliționale și caracteriale* – formarea trăsăturilor de voință și caracter.

Toate aceste elemente structurale la care ne-am referit (*idealul, scopul și obiectivele educaționale/ instructive*) sunt complementare și interdependente, desemnând *finalitatea* acțiunii didactice.

În dependență de caracterul teleologic și axiologic al educației orice finalitate îndeplinește două funcții generale (*funcția de proiectare și funcția de valorizare* a activității de educație). Ambele intervin la nivelul oricărei activități de instruire/ educație, dar realizarea lor diferă în dependență de „actorii educației” și de contextul pedagogic.

Funcția de proiectare a activității didactice/ de educație este angajată în sens larg și restrâns la toate nivelurile sistemului de educație și ale procesului de învățământ. În sens larg, avem în vedere conceperea politicilor educaționale pe termen lung și mediu, inclusiv elaborarea planului de învățământ, a programelor și manualelor școlare/universitare. În sens restrâns, avem în vedere planificarea calendaristică a cadrului didactic (anuală, simeștrială, pe capitole, grupuri de lecții, lecții etc.). Funcția de proiectare asigură explicarea/interpretarea teleologică a oricărei activități de educație.

Funcția de valorizare a activității didactice/ de educație proiectată la nivel de sistem și proces este angajată prin intermediul valorilor pedagogice de maximă generalitate, concentrate în structura de organizare specifică idealului, scopurilor și obiectivelor didactice/ ale educației. Această funcție asigură interpretarea axiologică specifică domeniului pedagogiei, necesară în cazul oricărei activități de educație/ instruire.

Din perspectivă metodologică, funcțiile generale condiționează o anumită modalitate de structurare a finalităților la nivel spațial, temporar și acțional. S. Cristea precizează că „în toate situațiile vom putea identifica o structură tridimensională a finalității educației: spațială, temporală, acțională. Cele trei dimensiuni, aflate în interdependență, oferă criterii complementare de analiză a finalității educației în orice context, la orice nivel de reprezentare, în orice sistem de referință. Articularea lor permite elaborarea unui model de explicare și interpretare a educației/instruirii din perspectiva proiectării și a valorizării angajate prin

intermediul finalității. Un astfel de model conceptual tridimensional este aplicabil la toate nivelurile sistemului și ale procesului de învățământ” [3, p. 188].

Structura spațială marchează aria de acțiune a finalității care permite analiza modului de proiectare și de valorizare a activităților de educație la nivel general – particular – concret. Această triadă metodologică are semnificația unui model orientativ, aplicabil în orice spațiu pedagogic, independent sau în strânsă legătură cu structura temporală și acțională a finalității educației. De exemplu, o finalitate a procesului de învățământ (un obiectiv pedagogic) poate avea o semnificație diferită (obiectiv general sau obiectiv specific) în funcție de sistemul spațial de referință (procesul de învățământ privit în ansamblul său, o treaptă sau o disciplină școlară), un capitol sau subcapitol etc., privit în mod independent sau asociat cu structura temporală și acțională a finalității.

Structura temporală marchează aria de acțiune a finalității care permite analiza modului de proiectare și de valorizare a activităților de educație pe termen lung – mediu – scurt. Această triadă metodologică are semnificația unui model orientativ, aplicabil în orice context temporal, în funcție de diferite sisteme de referință: sistemul de educație, care acoperă tot timpul existenței umane, în sensul educației permanente; sistemul de învățământ – nivelul primar, secundar, superior cu perioade de timp determinate; procesul de învățământ privit ca reper temporal, global pe niveluri, trepte, ani, semestre, zile, ore, ore de instruire. Pe de altă parte cele trei dimensiuni temporale care vizează orientarea educației/instruirii pe termen lung, mediu, scurt sunt valorificabile pedagogice la nivel de sistem și de proces, în sens larg și restrâns, în mod independent, dar și în asociere cu structura spațială și acțională a finalității.

Structura acțională marchează aria de intervenție a finalității care permite analiza modului de proiectare și de valorizare a activității didactice/ de educație la diferite niveluri de generalizare, specificare și concretizare, realizabile în condiții spațiabile și temporale determinate pedagogic. În cadrul oricărei activități de educație/ instruire structura acțională a finalității este conturată și dezvoltată prin operații de: direcționare a idealului educației în cadrul scopurilor educației, valabile la nivelul sistemului de educație/învățământ; generalizare a scopurilor educației la nivelul obiectivelor generale ale procesului de învățământ; specificare a obiectivelor generale la nivelul obiectivelor specifice ale procesului de învățământ; operaționalizare a obiectivelor specifice la nivelul obiectivelor concrete ale activității de educație/instruire planificate semestrial, săptămânal, zilnic în cadrul procesului de învățământ.

Așadar, în plan teleologic, finalitatea, ca noțiune/ concept de bază a pedagogiei (și didacticii, ca parte componentă a pedagogiei), exprimă capacitatea de proiectare a instruirii/ educației conform unor intenții sau scopuri angajate la niveluri de referință (sistem de educație, sistem de învățământ, proces de învățământ, activitate concretă de instruire). Finalitatea asigură orientarea oricărei activități sau acțiuni de educație sau instruire, anticipând evoluții viitoare, superioare de regulă celor analizate anterior. Finalitatea definește orientarea asumată pentru proiectarea, realizarea, evoluția unei activități de educație/instruire. Prin intermediul principalelor sale categorii (idealul, scopurile, obiectivele) finalitatea pedagogică asigură explicația și interpretarea teleologică a educației care marchează prezența factorului conștient, intențional, determinant în proiectarea oricărei activități sau acțiuni cu funcție formativă explicită. În plan axiologic, finalitatea exprimă capacitatea de valorizare a educației prin intermediul unor repere constante aflate în baza conținuturilor generale ale activității de formare-

dezvoltare a personalității. Astfel, orice finalitate didactică/ educațională implică un ansamblu de corelații funcționale între valorile și conținuturile pedagogice generale.

BIBLIOGRAFIE

1. BONTAȘ, I., Tratat de pedagogie, ediția a VI-a revăzută și adăugită, Editura ALL, București, 2008. ISBN: 978-973-571-738-4
2. CRISTEA, S. Educația prin și pentru valori. În: Didactica Pro, nr.1 (35). 2006, pp. 56-58.
3. CRISTEA, S. Fundamentele pedagogiei. Iași, Editura Polirom, 2010. ISBN 978-973-46-1562-9.
4. CUCOȘ, CONSTANTIN, Pedagogie, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2006. ISBN 973-681-063-1
5. CUZNEȚOV, L., Educație prin optim axiologic. Teorie și practică. Chișinău, 2010 [http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/350/Cuznetov,%20Larisa. Educatie prin optim axiologic. Teorie si practica.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/350/Cuznetov,%20Larisa._Educatie_prin_optim_axiologic._Teorie_si_practica.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [vizitat: 21.09.20]
6. GUȚU, VLADIMIR. Învățământul centrat pe competențe: abordare teleologică. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/2_7_Invatamintul%20centrat%20pe%20c ompetente_abordare%20teleologica.pdf [vizitat: 17.09.20]
7. PÂSLARU, V. Valoare și educație axiologică: definiție și structurare. În: Didactica Pro, nr.1 (35). 2006. pp. 5-10